

TIL VA UNING JAMIYATDAGI O'RNI. TILIMIZNING QO'LLANILISHIGA DOIR BIR QANCHA MUAMMOLAR

Usengalieva Dinara Yusup qizi

O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti 2-kurs talabasi

usengalievadinarara04@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada til va uning jamiyatdagi o'rni, til orqali tariximiz, madaniyatimiz va o'chmas merosimizning bizgacha yetib kelishi, davlat rivoji va mustaqilligimizning mustahkam tayanchi ekanligi borasida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: til, jamiyat, tarix, millat, ilm-fan, tilning rivojlanishi, tilning to'g'ri ishlatilishi.

Ma'lumki, o'zlikni anglash, milliy ong va tafakkurning ifodasi, avlodlar o'rtasidagi ruhiy-ma'naviy bog'liqlik til orqali namoyon bo'ladi. Jamiyki ezgu fazilatlar inson qalbiga, avvalo ona allasi, ona tilning betakror jozibasi bilan singadi. Ona tili- millat ruhidir.

Til har bir millatning ko'zgusi, madaniyatining ustuni, muloqot sarchashmasi hisoblanadi. Til bor ekan, millat barhayotdir. Tilni onaga qiyoslanishi bejiz emas, inson o'z onasini ko'rmasdan, uning sof muhabbatini, mehrini tuymasdan yashay olishi mumkin emas, til ham xuddi shunaqa: tilsiz aslo muloqot qilolmaymiz, fikr almasha olmaymiz. Bu fikrimizning isboti sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan O'zbek tiliga davlat tili maqomi berilganligining 30 yilligi munosabati bilan so'zlagan nutqini keltirishimiz mumkin: ***“Kimda-kim o'zbek tilining bor latofatini, jozibasi va ta'sir kuchini, cheksiz imkoniyatlarini his qilmoqchi bo'lsa, munis onalarimizning allalarini, ming yillik dostonlarimizni, o'lmas maqomlarimizni eshitsin, baxshi va hofizlarimizning sehrli qo'shiqlariga quloq tutsin”***.¹

1989-yil 21-oktyabr... Aynan shu kunda o'zbek tili dunyo tillari ichida o'z o'rnini, o'z obro'sini egalladi, dunyoga tanildi, tilining haqiqiy jozibasini anglashni boshlashga imkoniyat berildi. Bu voqea o'zbek millati uchun unutilmas voqealardan biri bo'ldi desak adashmagan bo'lamiz.

Statistik ma'lumotlarga e'tibor qaratsak: dunyoda 5600 dan ortiq tillar mavjud, ulardan faqat **200** tasigina rasmiy til hisoblanadi. O'zbek tili ham ana shulardan biri bo'lib, uning naqadar mukammal, sof, jozibadorligining yorqin dalilidir. Lekin, shu o'rinda savol tug'ilish tabiiy: nahotki o'z tilimizda biror bir joyga nom qo'yish, ko'chadagi

reklamalar uchun ham yaroqli bo‘lmasa?! Lekin, barchamizga ma’lumki, ko‘chalardagi reklama ustunlari, do‘konlar, supermarketlar, go‘zallik salonlari, turli xil osmono‘par binolar, bog‘chalarga

qo‘yilgan nomlar o‘zbek tilida emas balki, boshqa xorij tillarida yozilganligining yoki o‘zbek tilida xato yozilganligini guvohi bo‘lishimiz mumkin. Bu oddiy haqiqatni isbotlash uchun siz ulkan bir ilmiy izlanish qilishingiz shart emas, ko‘chaga chiqsangiz bas!. Bu

to‘g‘risida ba’zi bir supermarketlar, binolar, kichik biznes markazlarida so‘rovnoma qildik: hammasiga bir xil “Nega aynan o‘zbek tilida emas, balki chet tilidagi nomlarni tanladingiz” degan savolni berdik. Biroq ular bergan javoblar unchalik ham haqiqatga yaqin emas, “Chunki biz tanlagan nomlar qisqa, lo‘nda va jarangli” degan javobni bera olishdi xolos. Bu holat naqadar achinarli holat bo‘lishiga qaramay, biz bunga ko‘nikib yashab kelmoqdamiz! Axir biz O‘zbekistonda yashayapmiz-ku, nima uchun unda joy nomlarini o‘zbek tilida nomlay olmaymiz? Nima o‘zbek tilida jaranglab chiqadigan so‘zlar yo‘qmi yoki ular topa olishmaganmi? Buning uchun kim aybdor: davlat organlarimi yoki o‘zbek millatimi?

O‘zbek tili Amerika, Buyuk Britaniya, Germaniya, Rossiya va shu kabi rivojlangan bir qator davlatlarning 80 ga yaqin universitetlari va 200 dan ziyod maktablarida o‘z ona tili bilan birgalikda o‘rganilayotgan bir paytda, biz o‘zimiz qurgan binolarimizning nomini ingliz yoki rus tillarida nomlashimizni qanday tushunishimiz kerak?! Axir u binolarni chet elliklar chetdan kelib qurib ketmagan, o‘zimiz o‘z qo‘llarimiz bilan qurgan binolarimizga o‘z tilimizda nom bermaslik, o‘z tilimizga bo‘lgan nohaqlik, hurmatsizlik, mensimaslik emasmi?!

Keyingi muammo esa, O‘zbekiston hududida tahsil olayotgan ona tili boshqa bo‘lgan sinflar uchun chiqarilgan darsliklar haqida. Darsliklarimizdagi o‘zbek tili grammatikasi va adabiyoti haqidagi ma’lumotlarning kamligi, chunki, misol qilib aytadigan bo‘lsak, O‘zbekiston hududida yashab turib qozoq yokida qoraqalpoq sinfida tahsil olgan o‘quvchi, Toshkentdagi nufuzli institut yoki universitetlarni biriga kirishni xohlaydi lekin, Oliy ta’lim muassasalarining asosiy qismida o‘zbek guruhi mavjud bo‘lib, o‘quvchi unga kirishi uchun maktabda o‘zbek tilidan o‘zlashtirilgan

bilimi yetmaydi. Aytishingiz mumkin, “Nima qo‘shimcha to‘garak, kurslarga borsa bo‘lmaydimi?” deb, agar o‘sha darsliklar to‘liq grammatika va adabiyot bilan ta‘minlanganda edi, boshqa emas, balki o‘sha qozoq sinfda tahsil olgan bola kelajakda o‘zbek tilimizning rivojiga katta hissa qo‘sharmidi. Hozirgi kunda ishga kirishdayam ishchidan o‘zbek tilini bilish darajasi emas, balki chet tilini qay darajada bilishi muhim o‘rinda turib qolgan. Ulardan o‘zbek tilini mukammal bilasanmi deb emas, IELTS, CEFR va shunga o‘xshash chet tilini bilish darajasi haqidagi hujjat so‘raladi. Buni qanday tushsunsak bo‘ladi. Odam avvalo o‘z tilini mukammal bilishi kerak emasmi?

Agar bunday davom etaversa, o‘zbek millatining ko‘zgusi hisoblanmish til butunlay yo‘q bo‘ladi qoladi! Qurilgan binolarga boshqa tillarida nom beraversak, zamon talabi ekan deb boshliq tomonidan ishchiga ish berish uchun o‘zbek tilining o‘zigina kifoya ekanligini bila turib ham *rus va ingliz tillarini bilishing kerak* degan talab qo‘yaversak tilimizni yo‘qotish uchun bir asr ko‘plik qiladi, balki 10 yil ham kifoya bo‘lib qoladi. Tilimizning mazmun-mohiyati, ahamiyati haqida faqatgina 21-oktyabr “Til bayrami” kunida eslab o‘tsak, ommaviy axborot vositalarida o‘zbek tilining buzib talqin etilgan variantidagi so‘zlar va xato yozilgan so‘zlarni ayovsiz namoyish qilishni davom ettiraversak, qachon o‘zligimizni anglaymiz, qachon biz **“Biz”** bo‘lamiz?!

Mamlakatimizdagi davlat organlari, tashkilotlari va muassasalarida davlat tili to‘g‘risidagi qonun hujjatlaridagi ayrim normalarning buzilishiga guvoh bo‘lishimiz mumkin. “Davlat tili haqida”gi qonunning 10-moddasiga ko‘ra, korxonalar, muassasalar, tashkilotlar va jamoat birlashmalarida ish yuritish davlat tilida, ya‘ni o‘zbek tilida yuritilishi lozim, agar ishlovchilarining ko‘pchiligi o‘zbek tilini bilmaydigan jamoalarda esa davlat tili bilan bir qatorda boshqa tillarda ham amalga oshirilishi mumkin. Ammo, ayrim davlat tashkilotlarida, organlarida va muassasalarida ish yuritish davlat tilida emas, balki boshqa tillarda, jumladan rus tilida olib borilishi holati kuzatiladi. Bu, o‘z navbatida davlat tiliga bo‘lgan hurmat va e‘tiborning pasayishiga sabab bo‘ladi. Qo‘pol qilib aytganda, bu o‘z tilini mensimaslik hisoblanadi.

Yuqoridagilarga yechim tariqasida o‘zbek tilini rivojlantirish uchun quyidagi takliflarni keltirib o‘tamiz:

- Ommaviy axborot vositalari bo‘lmish, televideniye va radiolarda davlat tilining jozibadorligi xususidagi turli xil teledasturlar, davra suhbatlari, reklamalar, animatsion roliklar namoyish qilish; (faqatgina 21-oktyabr sanasida emas, doimiy ravishda olib borilishini ta‘minlash joiz);

- Ayni o‘zbek tili sohasi mutaxassislaridan ishga kirishda O‘zbek tilini bilish darajasini tasdiqlovchi sertifikat olish tartibini ishlab chiqish; (Xuddi CEFR, IELTS yoki boshqa chet tili sertifikatlari shu til mutaxassislaridan so‘ralgani kabi)

•Hamma turdagi konferensiyalar, yig'ilish-u majlislar, hujjatlar o'zbek tilida olib borilishi va yozilishiga e'tibor qaratishimiz va unga amal qilishimiz zarur.

•Chet tilida nomlangan binolar, ko'chalar nomlarini qaytadan ko'rib chiqqan xolda, ularni o'zbek tilida mavjud bo'lgan mutanosib shakliga o'zgartirish kiritish

•O'zbekiston hududida o'qiyotgan o'quvchilar uchun (ona tili boshqa bo'lgan, masalan, qozoq tili) yaratilgan dasrliklarga o'zbek grammatikasini to'laqonli yoritib berish chora- tadbirlarini amalga oshirsh

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, har bir inson, har bir o'zbek millati davlat tiliga o'zida bor ehtiromi va bor sadoqati bilan qaraganda, yondashganda bu ahvolgacha olib kelmagan bo'lar edik va shunday qarashni o'zimiz uchun o'zimiz yaratgan bir qonun-qoida deb qarashimiz va uni to'laqonli bajarishimiz lozim. Bunday ishni avvaliga o'zimizdan keyinchalik esa, oila, jamoa, jamiyat bo'lib birgalikda amalga oshirsak, biz o'zbek tilining yana ham rivojlanishiga o'z hissamizni qo'shgan bo'lamiz. Shu o'rinda buyuk ma'rifatparvar bobomiz Abdulla Avloniyning *"Har bir millatning dunyoda borlig'ini ko'rsatadurgan oyinai hayoti til va adabiyotidir. Milliy tilni yo'qotmak millatning ruhini yo'qotmakdur"* degan jumllarini keltirishimiz mumkin.²

1. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan O'zbek tiliga davlat tili maqomi berilganligining 30 yilligi munosabati bilan so'zlagan nutqidan

2. Islom Karimov Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch kitobidan

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" I.Karimov. –T.: "Ma'naviyat", 2010 – 83b.
2. <https://president.uz/uz/2954>
3. <https://storage.kun.uz/source/8/vG592N3U7UYbj0shWClZthrxN0q-V3a.jpg>
4. <https://www.gazeta.uz/ru/2020/10/16/magic-city/>